

ЕҢБЕК ӨНІМДІЛІГІ. ЕҢБЕКТІ НОРМАЛАУ.

Жоспары:

- Еңбек өнімділігі
- Кәсіпорында еңбекті нормалаудың ролі, мәні және әдістері
- Еңбек нормаларының түрлері

**Еңбек ресурстарын пайдалану тиімділігін
сипаттайтын негізгі экономикалық категориялардың
бірі- еңбек өнімділігі болып табылады.**

Еңбек тірі
және өткен
еңбек
нәтижесі
болып
табылады

Тірі еңбек- өндіріс құрал-
жабдықтарын жұмысқа
келтіретін еңбек.

Өткен еңбек-өндіріс құрал
жабдықтарында көрініс
тапқан еңбек

Еңбек өнімділігі – нақты жұмысшының жұмыс уақытының бір өлшемінде (немесе бір жұмысшыға) белгілі өнім мөлшерін (астық, сүт, ет) өндіру қабілеттілігі.

Еңбек өнімділігінің тікелей көрсеткіштері.

$$EO = JO / ES, Jc \quad (19)$$

ЖӨ – ауылшаруашылығының жалпы өнімі (натуралды немесе құнды көрсеткіш);

ES, Jc - өнім өндіруге жұмсалған еңбек шығыны адам/сағ., орташа жылдық жұмысшылар саны

Еңбек өнімділігінің кері көрсеткіші – еңбек сыйымдылығы.

$$Ec = ES / JO \quad (20)$$

ES - өнім өндіруге кеткен шығын, адам/сағ.

ЖӨ - өндірілген өнімнің көлемі, натуралды, ц, т, дана.

Еңбек өнімділігін көтеру жолдары және факторлары:

- табиғи-климаттық жағдай;**
- жер алқаптарының рационалды орналасуы мен пайдалану тиімділігі;**
- өндірісті интенсивтендіру және материалдық-техникалық базаны жетілдіру;**
- ҒТП жетістіктерін енгізу;**
- өндіріс үрдістерін кешенді механизациялау және автоматтандыру;**
- кадрлар біліктілігін көтеру;**
- еңбекті материалдық ынталандыру мен ұйымдастыруды жетілдіру.**

КӘСІПОРЫНДА ЕҢБЕКТІ НОРМАЛАУДЫҢ РОЛІ, МӘНІ ЖӘНЕ ӘДІСТЕРІ

- Еңбекті нормалау - белгілі бір операцияларды (жұмыстарды) орындауға қажетті уақыт мөлшерін белгілеу. Ол практикалық тұрғыдан уақыт нормасын, өнім нормасын және қызмет нормасын белгілеп, өндіріс орнының экономикалық өмірінде маңызды роль атқарады.
- Ұйымдарда еңбекті нормалаудың мақсаты ғылыми жетістіктер мен үздік тәжірибені енгізу, олардың нормалардан уақтылы көрініс табуы нәтижесінде еңбек шығындарын азайту бойынша мақсаткерлік жұмыстарды жүргізудің негізінде оның өндірістік және еңбек әлеуетін тиімді пайдалануды, шығарылатын өнімнің бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету болып табылады.

- Еңбекті нормалау жөніндегі жұмыстар мынадай міндеттерді шешеді: өндірістің едәуір тиімді жағдайларын анықтау, оларды нормаларға бекіту және осы нормаларды игеру, сондай-ақ болашақ стратегиялық міндеттерді шешуге байланысты жұмыстарды: жалпы салалық деңгей бойынша еңбек шығындарының қол жеткізілген көлемін бағалауды, осы деңгейге қол жеткізу мүмкіндігін анықтау және оны төмендету жолдарын; техникалық және ұйымдық сипаттағы шаралар кешенін жүргізудің нәтижесінде еңбек шығындарын азайтудың экономикалық негіздемесін тексеруді жүргізу.
- Өзінің экономикалық мәні тұрғысынан еңбек шарасы болып табылатын еңбек нормалары:
- -еңбек пен өндірісті тиімді ұйымдастыру;
- -ағымдағы және перспективалық жоспарлау;
- -еңбек тиімділігін бағалау және еңбектің жоғары өнімділігін ынталандырудың негізі болу;
- -еңбектің қалыпты қарқындылығы мен ауырлығын қамтамасыз етуге негіз болу;
- -қызметкердің мүдделерін оған еңбек нормаларына сәйкес тапсырылатын жұмыстардың мазмұндылығы бөлігінде сақтау, оның кәсіптік-біліктілік жағынан өсу перспективаларының (еңбек карьерасы) кепілдігі қызметтерін атқарады.

- Еңбекті нормалауды ұйымдастыру және жетілдіру бойынша жұмыстарды нарық жағдайында жұмыс беруші жүргізеді. Өнімнің (жұмыстардың, қызметтердің) бағасын (тарифін) азайтуда еңбек нормалары рөлінің күшеюімен олардың қызметкердің мүмкіндігі мен қажеттілігіне бағытталуы тиістілігіне байланысты еңбекті нормалау мынадай қағидаттарға құрылуы керек:
- - әрбір қызметкердің еңбек үлесін өлшеу және бағалауды қамтамасыз ететін еңбекті нормалау саласын барынша кеңейту (еңбекті нормалаудың жалпылығы);
- - нормалар еңбектің қажетті шығындарын бейнелеуі керек және ұқсас ұйымдық-техникалық жағдайларда орындалатын бірдей жұмыстарға бірыңғай болуы керек;
- - еңбек нормаларының ұйымдық-техникалық факторлармен қатар, экономикалық, психофизиологиялық және әлеуметтік факторларды да ескеріп негізделуі;
- - ғылым мен тәжірибенің үздік жетістіктерін ескеру;
- - өнімге көп еңбек жұмсауды азайта отырып, «зерттеу — өндіріс — пайдалану» циклінің барлық стадияларында еңбек шығындарын үнемдеуге мақсатты түрде ықпал етуді жүзеге асыруға мүмкіндік беретін басқару жүйесін қалыптастыру.

- Еңбекті нормалау жөніндегі жұмысты жүйелі түрде жүргізу қажет және норманың барлық «өмірлік циклін»: қолданыстағы нормаларды талдау; жаңа нормаларды белгілеу (жаңа өнімге немесе қолданыстағы норманы жаңасымен ауыстыру); норманы игеру, өндіріс пен еңбекті ұйымдастыруды, прогрессивті технологияны, жаңа техниканы енгізу жолымен перспективті бағыттарда қайта талдау және жұмыстарды жүргізуді қамтуы қажет. Осы Әдістемелік ұсынымдар Қазақстан Республикасының Еңбек кодексіне сәйкес әзірленді және Еңбекті нормалауды ұйымдастырудың негізгі принциптерін айқындайды.

ЕҢБЕК НОРМАЛАРЫНЫҢ ТҮРЛЕРІ

- Жұмысшылардың еңбегін нормалау кезінде еңбек нормаларының мынадай түрлері қолданылады: уақыт, өндіру, сан, қызмет көрсету нормалары, сондай-ақ нормаланған тапсырмалар.
- *Уақыт нормасы* - бұл тиісті біліктілігі бар бір қызметкердің немесе қызметкерлер тобының белгілі бір ұйымдық-техникалық жағдайларда жұмыс бірлігін орындау үшін белгіленген жұмыс уақыты шығындарының көлемі.
- *Өндіру нормасы* - бұл тиісті біліктілігі бар бір қызметкердің немесе қызметкерлер тобының белгілі бір ұйымдық-техникалық жағдайларда жұмыс уақыты бірлігінде орындауға (жасауға, тасымалдауға және т.б.) міндетті белгіленген жұмыс көлемі (өнім бірлігінің саны).
- *Қызметкерлер санының нормасы* - белгілі бір кәсіптік-біліктілік құрам қызметкерлерінің белгілі бір ұйымдық-техникалық жағдайларда нақты өндіріс қызметін немесе жұмыс көлемін орындауы үшін қажетті қызметкерлердің белгіленген саны.

- *Қызмет көрсету нормасы* - бұл тиісті біліктілігі бар бір қызметкердің немесе қызметкерлер тобының белгілі бір ұйымдық-техникалық жағдайларда жұмыс уақыты бірлігінің ішінде қызмет көрсетуге міндетті өндірістік объектілер (жабдықтардың, жұмыс орындарының және т.б. бірліктері) саны.
- *Нормаланған тапсырма* - бір қызметкер немесе қызметкерлер тобы жұмыс ауысымында немесе жұмыс уақытының өзге бірлігінде орындайтын жұмыстың белгіленген көлемі.
- *Басқарушылық нормасы* - бұл белгілі бір ұйымдастырушылық-техникалық жағдайда бір қызметкер басқаруға тиіс қызметкерлердің регламенттелген саны (бөлімшелер саны).
- Еңбек нормалары жеке операцияға (операциялық нормаға) немесе операциялар тобына, жұмыстардың аяқталған кешеніне (ірілендірілген, кешенді норма) белгіленеді.
Нормалардың дифференциация дәрежесі өндіріс типімен, өндірілетін бөлшектер (бұйымдар) партиясының көлемімен шығарылатын өнімнің ерекшеліктерімен, өндіріс пен еңбекті ұйымдастыру формаларымен айқындалады.